

ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

УДК 1: [322+329] : (470+571)
DOI 10.35423/2078-8142.2020.2.2.08

К. Б. Зборовська,
кандидат філософських наук,
відповідальна секретарка журналу «Філософська думка»,
Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України,
м. Київ, Україна
e-mail: xenija.zborovska@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0949-3801>

МЕСІАНСЬКА ІДЕЯ ЯК ОСЕРДЯ ДОКТРИНИ «РУССКИЙ МИР»: ОНТОЛОГІЧНА НЕСУМІСНІСТЬ ІЗ ПРАВОСЛАВ'ЯМ

У сучасному стані «гібридної війни» дуже важливо деконструювати загарбницьку ідеологію, що просувається російськими ЗМІ, через аналіз витоків доктрини «русский мир», звернення до формування ідеологічного концепту «Москва – Третій Рим», на основі якого формувалась месіанська ідея богообраності російського народу. На думку авторки, міф про божественне походження російського самодержця та месіанську роль російського народу є свідомим ідеологічним конструктом, який будувався на основі гібридного співіснування політичного та релігійного в державницькій системі. У статті аналізується, в який спосіб московські ідеологи маніпулювали текстами власних святих та вчених, обертали релігійні ідеї на службу царизму, йшли всупереч догматиці православ'я. Проілюстровано, як поняття «месіанство» стало еластичним світським конструктом, а «Месія» був замінений на образ «самодержця». На основі виявлених відмінностей у трактуванні месіанства в його первісному варіанті, у християнстві та у росій-

ському форматі, авторка доходить висновку про онтологічну несумісність російського месіанства та канонічного православ'я.

Ключові слова: доктрина «русский мир», месіанство, самодержець, політичний міф, ідеологія.

– Чи знаєте ви, – почав він майже грізно, нахилившись вперед на стільці, виблискуючи поглядом і піднявши перст правої руки вгору перед собою (вочевидь, не примічаючи цього сам), – чи знаєте ви, хто тепер на всій землі єдиний народ-«богоносець», що прийшов оновити і врятувати світ ім'ям нового бога і кому єдиному надано ключі життя і нового слова... чи знаєте ви, хто цей народ і як йому ім'я?

– Відповідно до вашого прийому я обов'язково повинен зробити висновок, і, здається, якомога швидше, що це народ російський...

«Біси», Ф. М. Достоевський

Міф про божественне походження російського самодержця та месіанську роль російського народу є свідомим ідеологічним конструктом, який будувався на основі гібридного співіснування політичного та релігійного в державницькій системі. У цьому дослідженні проаналізуємо, в який спосіб московські ідеологи маніпулювали текстами власних святих та вчених, обертали релігійні ідеї на службу царизму, йшли всупереч догматичі православ'я. Із цією метою розглянемо, як поняття «месіанство» стало еластичним світським конструктом, а «Месія» був замінений на образ «самодержця».

Метаю нашого дослідження є аналіз витоків доктрини «русский мир», звернення до формування ідеологічного концепту «Москва – Третій Рим», на основі якого формувалась месіанська ідея богообраності російського народу.

Вагомим аспектом становлення доктрини «русский мир» є створення державницького гібриду, в якому влада, віра та народ постають як нерозривна єдність, яка сама себе обґрунтовує, а точніше – онтологізує. У цій статті, обстоюючи думку про заро-

дження цієї доктрини ще у XIII ст., звернемося до текстів російських ідеологів, які віднаходять джерела богообраності російського народу ще з хрещення Русі, звертаючи особливу увагу на концепт «Третього Риму». Саме в ньому каталізується месіанська ідея Росії, яка стає підґрунтям ідеології «русского мира».

Російська історія (як ідеологічний конструкт) від самого початку вводила у обіг народної свідомості класичний міф про божественне походження правителя та месіанську роль російського народу. Аналіз цього міфу є надзвичайно важливим, адже саме він є «основою легітимності влади та її охоронцем одночасно» [див.: 5]. Тому, актуалізуючи цей міф «богообраності» в контексті доктрини «русский мир», варто коротко окреслити його смислову структуру. Ключовою віссю цієї структури є сама ідея «царя-самодежця» та її онтологічний базис. Самодержець – це персона, яка перебуває у троїчних стосунках:

– самодержець – Бог: влада дарована йому Богом й обґрунтовується сакральною місією на землі;

– самодержець – народ: народ виступає в якості гаранта дарованої Богом влади і, водночас, самодержець – це *pater patriae*, втілення божественної волі для свого (а іноді – не тільки) народу;

– самодержець – попередники: чим глибше в історію сягає коріння царської влади самодержця, тим міцніший його статус як у сьогоденні, так і у «вічності», тобто в історії власного народу.

На кожній з цих позицій самодержець репрезентує протистояння сакрального та профанного, поєднуючи у собі протилежності:

– хоча влада дарована самодержцю Богом, але водночас він ніби конкурує з Ним: «будучи символічно ставлеником Бога, монарх одночасно (знаково) виступає проти Божої волі. Будучи реальною людиною, він зазіхає на цю волю своїми діями» [3, с. 42];

– хоча гарантом влади є народ, тим не менш влада самодержця є загальною необхідністю, сакральним актом, виступати

проти якого народ не може, бо це буде розцінюватись як гріх непокори самому Богові;

– хоча чим глибше коріння влади, тим вона авторитетніша, але «останній» самодержець завжди найкращий, він не лише акумулює у собі здобутки своїх попередників, а й перевершує їх; самодержець часто постулює себе як останнього, краще за якого вже не може бути, він – крайня точка втілення містичного акту історії, апогей свого народу.

Цей біполярний та, водночас, триєдиний образ самодержавця стає основою того міфу, який легітимізує ідеологічний конструкт доктрини «русского мира», міфу про «Третій рим». Його розгортання можна почати з кінця – з пункту про коріння влади, яке вже на рівні наукової ідеологемі є прописним у культурному коді Росії: Росія – це богообраний народ, влада якого є спадкоємною від Константинополя та Риму, а отже, має особливий священний онтологічний статус, як у профанному – світському – світі, так і в сакральному – православному. Більш за те, Росія перевершує своїх попередників на цьому шляху, що відображається у формулі «Москва – Третій Рим», яку промовив старець Філофей, але яку пізніше спотворили російські придворні ідеологи. Власне, через певний час вони використали наступну цитату з послання Філофея до московського князя: «Церква Старого Риму впала через невір'я, спричинене аполінарієвими ересями; двері церкви града Костянтина – Другого Риму – онуки агарян вирубали сокирами і оскордами (сокирами із закругленими лезами. – *К. Б.*). Нині ж цього Третього, Нового Риму, державного твого царства свята соборна апостольська Церква аж до країв Вселенної у православній християнській вірі по всій піднебесній яскравіше сонця сяє... Дивися і чувай, благочестивий царю, щоб усі християнські царства влилися у твоє і стали як одне. Адже два Рима впали, Третій стоїть, а Четвертому не бувати!» [2, с. 436, 440]. Вирвана з контексту ця цитата виглядає як констатація святості Московського царства та благочестя його правителя. Але, якщо звернутись до тексту самого листа, то виявляється, що монах просив князя Василя III розібратися з московськими «содомом і гоморою», адже цим гріхам були підвладні й численні богослужителі. Тобто ключовою темою листа бу-

ло очищення російської церкви від пороків, адже тоді саме очікувався черговий кінець світу, до якого варто було підготуватись, а зворот про «Третій Рим» і оспівування чеснот Московського князівства були радше вираженням поваги до правителя у дусі тих часів, ніж ствердженням нової ідеологемі. На цьому моменті акцентують увагу чимало дослідників, як вітчизняних, так і зарубіжних, тому ми не будемо на ньому докладно спинятись, лише процитуємо вітчизняного дослідника Олега Черногуза: «Хто читав послання Філофея, то помітив, що його боротьба за чистоту душ, боротьба з педофілією у церквах турбувала старця більше, аніж «вчення» чи «концепція» про Третій Рим... З послання до московського князя старець Філофей у словосполучення «Третій Рим» вкладав трохи інше поняття, аніж пізніше московські ідеологи. Він стверджував, що Рим загинув, бо морально розклався і застерігав від цього Московську церкву» [див.: 6].

Формування зі слів старця державної ідеологемі «на віки» стало наслідком вдалої інтерпретації фактів історії апологетами самодержавства: невдовзі після падіння Константинополя російські землі звільняються від татаро-монгольського іга, – «обидві ці події природно поєднуються на Русі, витлумачуючись як переміщення центру світової святості: тоді як у Візантії мусульманство перемагає Православ'я, в Росії звершується зворотнє, тобто перемога Православ'я над мусульманством» [1, с. 238]. Кращих обставин для того, щоб претендувати на мантию Візантії, тобто на першість серед православних держав, годі було й чекати. Тим більше, що Іван III, батько згаданого вище Василя III, вже символічно «присвоїв» візантійський спадок: взявши шлюб із Софією Палеолог, племінницею останніх візантійських імператорів Іоанна VIII Палеолога та Константина XI Палеолога, Іван III дістав змогу прийняти титули царя і самодержця (що було еквівалентом візантійському титулу *αυτοκράτορ*), а також зробити візантійський герб (двоголового орла) гербом Великого князівства Московського. Ідея спадкоємності великокнязівської влади від візантійських імператорів з'являється в 1492 р., у праці митрополита Зосими «Виклад пасхалії». На його думку, Бог по-

ставив Івана III як «нового царя Костянтина нового граду Константинополя, – Москви й усій Руській землі і багатьом іншим землям самодержцем». Від того часу в російських творах часто повторювалось «пророцтво» про те, що Третій Рим визволить Другий: Москва захопить Константинополь [8, с. 465–466].

Усе це вже було зазіханням на спадщину Константинополя, що не могло не втілитись у найближчі десятиліття у вигляді вже конкретного ідеологічного проекту. Лист Філофея до Василя III став кульмінацією тривалого шляху до формування державницької ідеї. Уже за Івана IV, Макарій, митрополит, збирав російські релігійні тексти та видавав їх (у першій друкарні в Росії) у двох томах. На чільному місці в них перебували послання Філофея та інші подібні тексти, які започаткували антологію для тієї ідеології, яка пов'язує Церкву й державу в єдину субстанцію для формування християнської імперії [9, с. 263–382]. Від цього часу теорія Третього Риму використовувалась для онтологічного обґрунтування самодержавства московських правителів, які зображувались як представники Бога на землі, очільники богообраного народу. Уже тоді ця ідеологема протиставлялась західній концепції «Божественного права царів». Крім того, саме це дало поштовх для трансформації християнської ідеї месіанства у месіанство російського народу – як народ-богоносець росіяни мають право на розширення юрисдикції своєї православної держави на сусідів, на захист вірян своєї церкви у будь-яких країнах, на завоювання Константинополя й повернення його для християнського світу.

Політична доцільність концепту «Москва – Третій Рим» спонукає істориків-ідеологів йти далі, віднаходячи знамення обраності російського народу ще від часів Хрещення Київської Русі та навіть від часів самих Апостолів. Для України в цьому контексті є вагомим зазіхання на її історичну спадщину, адже за цією подачею апостол Андрій, який, за переказом, благословив Дніпровські погорби, благословляв «насправді» Росію, Іларіон Київський подається першим руським, який очолив молоду російську православну церкву, а Нестор Літописець – укладачем першої історії російського народу. Таке приписування майже всіх духовних та культурних діячів України до російського ет-

носу стало вже нормою у дискурсі «руського мира», це звична річ, як у акафістах, так і у підручниках чи наукових статтях. Повертаючись до питання формування месіанської ідеї російського народу, варто відзначити часте посилання на слова Іларіона Київського: «І збулося на нас, народам проречене: «Одкриє Господь руку свою святу перед всіма народами, і уздрять усі кінці землі спасіння од Бога нашого»». Чомусь ці слова потрактовуються саме як ствердження сакральної цінності й обраності російського народу. Таке трактування, як і у випадку з листом Філофея, є недоречним, адже суперечить сенсу тексту «Слова про закон і благодать», в якому, зокрема, обстоюються відкритість християнства та рівні можливості усіх народів в тому, щоб долучитись до нього: «До того ж виправдання іудейське скупе було, бо зависливе. Не ширилося на інші народи, а тільки в Іудеї самій було. Християнське ж спасіння благе і щедре, бо шириться на всі краї земні». Цікаво, що цю цитату можна витлумачити як протиставлення іудейського месіанізму та християнського, які сутнісно відрізняються у своїх засадах. Прояснення цієї відмінності може пролити світло на феномен російського месіанства, який є більш політичним, ніж релігійним, хоча нібито перебуває на засадах православ'я.

Отже, термін «месіанство» походить від давньоєврейського מָשִׁיחַ (машіах) – помазаник, і позначає собою насамперед релігійну віру у прихід Викупителя, який змінить наявний порядок речей або для всього людства, або для окремої групи людей, встановивши нові правила співіснування у справедливості та щасті. Це визначення є класичним (див., наприклад, працю Ганса Кона [11, с. X:356]). Богообраність єврейського народу відпочатково випливала саме з того, що з нього походитиме Месія – спаситель всього світу, а отже, на цьому народі є відповідальність за чистоту власних вірувань та звичаїв. З настанням гонінь єврейського народу ці переконання посилились, досягнувши свого гіперболізованого націоналістичного характеру – акцент вже ставився не так на Месії, якого чекають, як на тій політичній незалежності та владі, яку він принесе іудеям, що мають правити світом. Ганс Кон називає це бачення вічного панування

Ізраїлю над усіма народами «колективною мегаломанією» [11, с. X:350]. Іудаїзм відмовився прийняти Ісуса Христа як Месію, оскільки Він не був національним чи політичним героєм, якого очікували. Інтерпретація Христом месіанських пророцтв Старого Завіту з посиланням на внутрішнє духовне спасіння, а не на встановлення земного царства Ізраїлю, була сприйнята вороже – у прерогативі було звільнення від ярма Римської імперії, а не особисте спасіння будь-кого в цьому світі, тим більше «не-єврея», елліна чи язичника. Саме з огляду на постулювання особи Христа поза національними чи політичними інтересами, як загальнолюдського Месії зробило християнство, як віру в Месію, чистим месіанством у його відпочатковому значенні. Уже у I ст. нашої ери грецьке слово «Χριστός» (помазаник) було прийняте християнами на заміну מָשִׁיחַ (машіах) для усунення національних чи політичних конотацій з іудейським Месією, що сприяло універсалізації концепції спасіння для всього людства. «Обраним народом» тепер були не євреї, а послідовники Христа, незалежно від національної приналежності: «Але ви вибраний рід, священство царське, народ святий, люд власності Божої, щоб звіщали чесноти Того, Хто покликав вас із темряви до дивного світла Свого, колись ненарод, а тепер народ Божий, колись непомилювані, а тепер ви помилювані!» (І послання Апостола Петра 2:9-10). Християнський Месія – це не єврейський національний герой, а спасіння для усього людства поза межами націй. Така універсалістська позиція перекликається з поглядами старозавітних пророків раннього іудаїзму, на противагу пізнішому націоналізму [див. докладніше: 7, с. 103–105].

Але таке розуміння поняття «месіанізм» є досить вузьким, у світі розповсюджені більш широкі його тлумачення, зокрема й у контексті російської ідеології «богообраного народу». Так, В. С. Соловйов визначає месіанізм наступним чином: «Поза богословською сферою, хоча і у зв'язку з релігійними уявленнями, в усіх народів, які мали важливу роль в історії, під час пробудження національної самосвідомості виникало переконання в особливій перевазі цього народу, як обраного носія та вершителя історичної долі людства. Таке значення іноді пов'язується з тим чи іншим історичним героєм, і М. національний отримує

індивідуальне втілення. Очевидний прояв М. ми знаходимо (крім юдейства) лише в новітні часи; це вчення передбачає розуміння поняття історії як доцільного процесу, що здійснює певне спільне завдання, у виконанні якого має бути першим конкретний народ» [4, с. 150]. Як бачимо, це визначення цілком охоплює ідеологічний конструкт богообраності російського народу. Водночас, у ньому відсутній Месія, який є ключовим для раннього месіанства іудеїв та християнського месіанства. Якщо у християнстві вже не може бути богообраного народу, всі є рівними перед спасителем, політичний аспект має бути максимально вилучений, то тут ми отримуємо кардинально протилежний світогляд: месіанство стосується конкретного народу, який має першість серед інших, визнані переваги свого героя (самодержця), який перебуває у бінарній позиції щодо християнського Бога-Месії. Американський дослідник Пітер Дункан у своїй праці «Russian messianism: Third Rome, Revolution, Communism and after» влучно відзначає, що російський месіанізм охоплює як світські, так і релігійні вірування, де функції Спасителя чи Месії можуть проектуватися як на окрему націю, клас чи партію, так і на окрему особистість [10, с. 6]. Еластичність терміна «месіанство» в умовах новітньої історії визначає й такий дослідник, як Р. Вербловський: «Термін месіанство, що позначає єврейську релігійну концепцію людини з особливою місією від Бога, використовується в широкому, а часом і дуже вільному розумінні для позначення вірувань або теорій щодо есхатологічного вдосконалення стану людини чи світу та остаточного завершення історії» [12, с. 1017].

Ідеологічний концепт «Москва – Третій Рим» справді став відображенням пошуків національної ідентичності росіян у нових історичних умовах: звільнення від татаро-монгольського ярма, розширення меж московського князівства, захоплення Константинополя мусульманами – все це стало каталізатором месіанської ідеї про богообраність російського народу (як для євреїв свого часу таким каталізатором стали гоніння). Як і у випадку з юдейським месіанством, відпочатково ідея про «Святу Русь» мала більш релігійний та універсальний характер, нато-

мість формулювання «Москва – Третій Рим» позначило зміну вектора месіанства на більш політичний та націоналістичний. Так, месіанство стало новою політичною міфологемою Московського князівства: за божою волею, центр світу перенесено до Москви, російський народ є богобраним для спасіння світу, а російський самодержець є голосом цього народу і, водночас, його керманичем, завдяки якому оберігається єдино істинне православ'я. Саме міфологізація цього концепту в річищі політичної доктрини призвела до незворотності намагань його втілити – в релігійних текстах, у літературі та філософських текстах. Будь-які спроби відійти від цієї думки таврувались, хоча навіть такий ідеолог месіанської ролі Росії, як В. С. Соловйов, наприкінці життя зрікся цієї ідеї як єретичної і такої, що не відповідає православній доктрині.

Тож, у процесі дослідження названої теми доходимо наступних висновків. У сучасному стані «гібридної війни» дуже важливо деконструювати загарбницьку ідеологію, що просувається російськими ЗМІ, через аналіз витоків доктрини «русский мир», звернення до формування ідеологічного концепту «Москва – Третій Рим», на основі якого формувалась месіанська ідея богообраності російського народу. Саме ілюстрація маніпуляцій, які здійснюють московські ідеологи з «доказовою базою» свого міфу, допоможе виробити стратегію протидії та дасть інструментарій для відстоювання вітчизняних мислителів (згаданих у статті Іларіона Київського, Нестора Літописця та ін.) як фундаторів української історії, на противагу конструюванню з них ідеологів «русского мира». У праці проілюстровано відмінності у трактуванні месіанства в його відпочатковому варіанті, в християнстві та у російському форматі, що дає змогу зробити висновок про онтологічну несумісність російського месіанства та канонічного православ'я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лотман М. Ю., Успенский Б. А. Отзвуки концепции «Москва – Третий Рим» в идеологии Петра I. *Художественный язык средневековья* : збірка статей. Москва : Наука, 1982. С. 236–249.

2. Памятники литературы Древней Руси: Конец XV – первая половина XVI в. Москва : Издательство «Художественная литература», 1984. Серия «Памятники литературы Древней Руси». 768 с.
3. Савельева М. Ю. Монархия как форма самоопределения личности. Российский опыт становления феномена сакральное. Киев : Парапан, 2007. 412 с.
4. Соловьёв В. С. Мессианизм. *Энциклопедический словарь* / ред. Ф. А. Брокгауз, И. А. Эфрон. СПб. : Типо-Литография И. А. Эфрона, 1896. Т. XIX. С. 150.
5. Цуладзе А. Политическая мифология. Москва : ЭСКМО, 2003. 383 с.
6. Черногуз О. Тинь Філофея. *Універсум*, 11–12 (205–206), 2010. URL: <https://universum.lviv.ua/previous-site/journal/2010/6/chorn.htm> (дата звернення: 07.11.2020).
7. Эйкалович Г. Еврейский мессианизм. *Вестник РХД*, No. 121 (1977). С. 103–105
8. Cherniavsky M. Khan or Basileus: an aspect of Russian mediaeval political theory. *Journal of the History of Ideas*, XX, No. 4 (October–December 1959), P. 465–466. URL: <https://doi.org/10.2307/2707886>
9. David B.Miller. The Velikie Minei Chetii and the Stepennaia Kniga of Metropolitan Makarii and the origins of Russian national consciousness. *Forschungen zur osteuropäischen Geschichte*, XXVI (1979). P. 263–382.
10. Duncan Peter J. S. Russian messianism: Third Rome, Revolution, Communism and after. London and New York : Routledge, 2002. 255 p.
11. Kohn H. Messianism. *Encyclopaedia of the Social Sciences*. New York, 1933, X:356
12. Werblowsky R. J. Zwi. Messiah and messianic movements. *Encyclopaedia Britannica*, 15th edn. Chicago, 1974, Macropaedia, XI. P. 1017.

REFERENCES

Cherniavsky, M. (1959). Khan or Basileus: an aspect of Russian mediaeval political theory. In: *Journal of the History of Ideas*, XX, No. 4 (October–December 1959), 465–466. Retrieved from: <https://doi.org/10.2307/2707886>

Chornoguz, O. (2010). Shadow of Philotheos. *Universum*, 11-12 (205-206). Retrieved from: <https://universum.lviv.ua/previous-site/journal/2010/6/chorn.htm> [In Ukrainian].

David, B.Miller. (1979). The Velikie Minei Chetii and the Stepennaia Kniga of Metropolitan Makarii and the origins of Russian national consciousness. In: *Forschungen zur osteuropäischen Geschichte*, XXVI. Pp. 263-382.

Duncan, Peter J. S. (2002). *Russian messianism: Third Rome, Revolution, Communism and after*. London and New York: Routledge. 255 p.

Eikalovich, G. (1977). Jewish messianism. *RHD Bulletin*, no. 121, 103-105. [In Russian].

Kohn, H. (1933). Messianism. *Encyclopaedia of the Social Sciences*. New York, X:356.

Lotman, M., Uspensky, B. (1982). Echoes of the concept of "Moscow – the Third Rome" in the ideology of Peter I. In: *The artistic language of the Middle Ages: a collection of articles*. Moscow: Nauka, 1982. S. 236-249. [In Russian].

Monuments of literature of Ancient Russia: The end of the XV - first half of the XVI century (1984). Moscow: Publishing House "Fiction". Series "Monuments of Literature of Ancient Russia". 768 s. [In Russian].

Savelyeva, M. (2007). *Monarchy as a form of personal self-determination. The Russian experience of the formation of the sacred phenomenon*. Kyiv: Parapan, 412 p. [In Russian].

Soloviev, B. (1896). Messianism. *Encyclopedic Dictionary*. Brockhaus, F. A. & Efron, I. A. (Eds.). St. Petersburg: Typo-Lithography I.A. Efron, T.XIX. P. 150. [In Russian].

Tsuladze, A. (2003). *Political mythology*. Moscow: ESKMO. 383 p. [In Russian].

Werblowsky, R.J. Zwi. (1974). Messiah and messianic movements. *Encyclopaedia Britannica*, 15th edn. Chicago, Macropaedia, XI, p. 1017.

Xenija Zborovska

Candidate of Philosophical Sciences (Ph.D.), Executive Secretary of the «Philosophical Thought» Journal, H. Skovoroda Institute of Philosophy of the NAS of Ukraine; Kyiv, Ukraine; e-mail: xenija.zborovska@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0949-3801>

The messianic idea as the center of the russian world doctrine: an ontological incompatibility with orthodoxy

Abstract

An essential aspect of forming the doctrine of "Russian peace" is creating a state hybrid in which power, faith, and people appear as an inseparable unity that justifies itself, or rather – ontologies. The author, defending the idea of the origin of this doctrine in the XIII century, refers to the texts of Russian ideologues, who find the sources of God's election of the Russian people since the baptism of Russia, paying particular attention to the concept of "Third Rome". It catalyzes Russia's messianic idea, which becomes the foundation of the ideology of the "Russian world". In the current state of "hybrid war", such deconstruction is crucial in application to the aggressive ideology promoted by the Russian media, through the analysis of the origins of the doctrine of "Russian world", appeal to the ideological concept of "Moscow – Third Rome," which formed the messianic idea divine election of the n people. According to the author, the myth of the divine origin of the Russian autocrat and the messianic role of the Russian people is a conscious ideological construct that reflected the search for Russian national identity in the new historical conditions: liberation from the Tatar-Mongol yoke, expansion of the Moscow principality, the capture of Constantinople by the Muslims became a catalyst for the messianic idea of the divine election of the Russian people (as persecution became for the Jews at one time). The author shows how Moscow ideologues manipulated the texts of their saints and scholars, turned religious ideas into the service of tsarism, and went against the dogma of Orthodoxy. The paper illustrates the differences in the interpretation of messianism in its original version, in Christianity, and in the Russian format, which allows us to conclude the ontological incompatibility of Russian messianism and canonical Orthodoxy.

Keywords: *russian world doctrine, messianism, autocrat, political myth, ideology.*